

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ ЛЕКЦІЙНОГО ДИСКУРСУ В ГЕНДЕРНОМУ АСПЕКТІ

Стаття присвячена лексико-граматичним особливостям вербалізації лекційного дискурсу в гендерному аспекті. Увагу зосереджено на нефінітних моделях дієслова, їх функціонально-синтаксичній специфікації залежно від соціальних та жанрових чинників. Нефінітні моделі дієслова розглядаються як конституенти функціонально-синтаксичної парадигми. Простежується динаміка використання цих одиниць як засобів деталізації об'єктивної реальності у площині висвітлення виокремлених проблем лекційного дискурсу. Статистичні показники результатів аналізу віддзеркалюють вербальний стереотип реалізації комунікативного задуму.

Багатовекторний пошук механізмів варіювання мови як системи соціальних норм комунікації віддзеркалює необхідність аналізу комунікативного процесу, обумовленого перетинанням лінгвістичних та надлінгвістичних факторів.

Серед різноманітних чинників надлінгвістичного характеру, що обумовлюють специфіку продукування дискурсу, одне із провідних місць посідає фізіолого-психічний параметр мовної особистості.

Дослідження гендерних ознак мовної картини світу й перехід лінгвістики до нової наукової парадигми, для якої визначальним є особистість мовця, зобов'язує науковців розширювати свої погляди щодо функціонування мовних засобів у світлі гендерних досліджень [1].

Говорячи про гендерологічний напрям у вітчизняному мовознавстві, слід зазначити, що він потребує ґрунтовної та методичної бази, задля вивчення стратегій і тактик мовленнєвої поведінки чоловіків та жінок у контексті дискурсивної практики.

Актуальність дослідження феномену "гендер" зумовлена, по-перше, антропоцентричною спрямованістю сучасної лінгвістичної парадигми щодо встановлення особливостей мовленнєвої поведінки людини взагалі та гендерних особливостей, відображених у різних типах дискурсу, зокрема. По-друге, спостерігається тенденція виходу цього явища за межі лінгвістичної теорії та практики в усі сфери суспільного життя [2].

Гендерна диференціація як природний процес, у якому біологічні відмінності між чоловіком та жінкою наділяються соціологічним значенням, відображається в мовленнєвій поведінці суб'єктів соціуму. Застосування надлінгвістичного підходу щодо аналізу мовних засобів, які функціонують у мовленні, передбачає врахування суспільних гендерних зв'язків між учасниками комунікації і надає можливості переосмислити мовний знак як засіб самовираження індивідуума – носія національних і загальнолюдських цінностей [3: 38].

Як соціо-параметричний кластер інваріантна модель гендеру, що обумовлює специфіку мовленнєвого коду мовця, має характерні ознаки, а саме: тенденцію до уникнення доказовості, прагнення образності та описовості, схильність до обговорення людей та подій, спирання на окремі факти з їх описом та оцінкою (мовці-жінки) та впевненість, доказовість, стриманість, фактологічність (мовці-чоловіки).

Виходячи із зазначеного, можна зробити висновок, що гендер як соціально та культурно маркована стать індивідуума є одним із основних соціальних чинників та невід'ємним компонентом мовленнєвої поведінки людини. Феномен гендеру не тільки знаходить у мові своє відображення, він також зумовлює характер дискурсу, і зокрема специфіку мовних засобів реалізації комунікативної мети. Мова йде про ідентифікацію гендеру в комунікативній площині, важливу роль в якій відіграють певні засоби вербалізації інтенції мовця.

Слід також зазначити, що стереотипні уявлення про ознаки, властиві чоловічому та жіночому гендеру, часто беруться до уваги при аналізі та взагалі декодуванні мовлення, адже ці ознаки відбиваються і на комунікативному стилі мовця, і на порушуваних ним тематиках, і на виборі певних засобів задля досягнення виокремленої задалегідь мети. Отже, базові гендерні особливості обумовлюють відмінності вербального стереотипу й виокремлюють соціо-комунікативний тембр мовця.

Особистісні та соціальні особливості мовця, що продукує дискурс, є досить суттєвими, адже саме вони визначають специфіку композиції та певний комплекс, насамперед, вербальних засобів, за допомогою яких реалізується комунікативний задум. Іншими словами, вищезазначені особливості, що є властивими для комуніканта, зумовлюють характер внутрішньої побудови дискурсу та шляхи вираження інтенції, не говорячи вже про добір відповідних мовних засобів. Таким чином, гендерні

особливості мовця, що відображають стратегію реалізації комунікативного задуму, віддзеркалюють варіативність норми в межах соціальних ситуацій.

Поняття "гендер", що символізує соціально та культурно марковану специфіку статі, розглядається нами як особистісно-соціальний дискурсивний феномен у контексті автороцентричного формату спілкування. Об'єктом нашого дослідження є англомовний лекційний дискурс.

Лекція як формат автороцентричного типу має певний набір ознак (персуазивний характер, дидактичне спрямування, інформативність, дотримання заздалегідь визначеної послідовності викладу матеріалу тощо) та вимог (наявність аудиторії, що виступає реципієнтом висловлювання), які чинять вплив не тільки на модель дискурсу, а й на стратегії досягнення комунікативної мети. Цілком природно, що набір мовних засобів певного гендеру при цьому зазнає відповідних змін, адже відбувається взаємодія та взаємовплив двох значущих факторів продукування дискурсу – соціальної ситуації та особистісних властивостей мовця.

У межах цієї статті, що є фрагментом аналізу стратегії реалізації комунікативного задуму на граматичному та фонетичному рівнях, запропоновано викладення наших спостережень щодо конститuentів функціонально-синтаксичної парадигми нефінитних моделей дієслова. Як специфічні мовні засоби, які маркують категоріальний статус дієслова як "згорнутої ситуації", нефінитні моделі використовуються мовцем через їх здатність деталізувати об'єктивну реальність у процесі номінації мовленнєвого задуму.

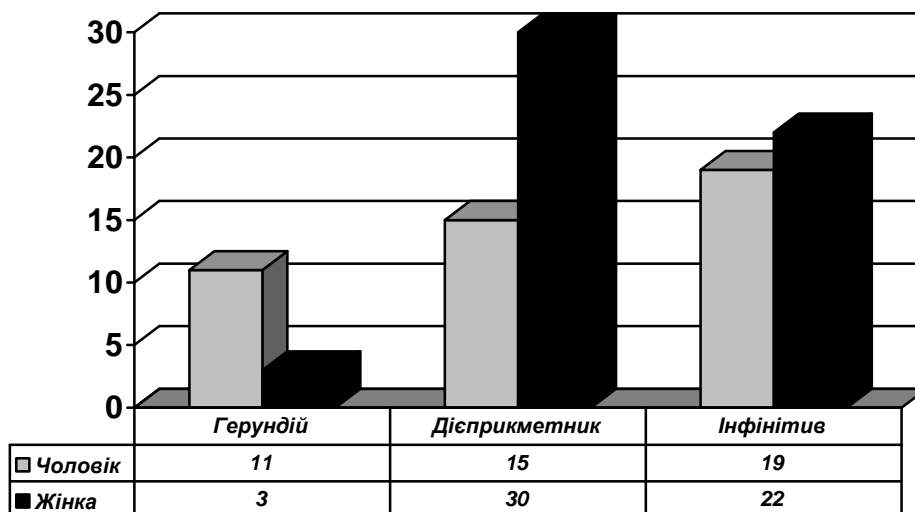

Рис 1. Загальні характеристики використання нефінитних моделей (%)

Показники діаграми 1 висвітлюють кількісну розбіжність у використанні інфінітиву та його конструкцій, герундію та дієприкметників I, II. Що стосується випадку із інфінітивом, несуттєва кількісна відмінність може пояснюватися, наприклад, власним стилем мовлення адресанта. Але доволі значна розбіжність у вживанні представниками двох статей цілком може бути доказом відмінності у типах мовленнєвої поведінки жінок та чоловіків, адже вибір певних мовних засобів є віддзеркаленням специфічних мисленнєвих процесів та механізмів їх функціонування [4]. Зазначена специфіка вербалізації відтворює дещо відмінні схеми, а відтак – і спосіб вираження поряд із формою реалізації думки у мовленнєвому потоці.

На нашу думку, певне вживання нефінитних моделей дієслова як засобів вербалізації думки може також пояснюватись і тематикою лекції, яку виголошує особа. Таким чином, на добір граматичних засобів може чинити вплив як жанр дискурсу, так і його тематика. Ці два фактори знаходяться у тісному зв'язку із інтенцією мовця, що передає ту чи іншу інформацію. При цьому адресант добирає відповідні мовні засоби, на що також мають вплив і особистісні параметри ментального процесу.

Загальні статистичні показники аналізу використання нефінитних моделей особами чоловічої та жіночої статі є відбитком наших спостережень над специфікою вербалізації комунікативного задуму у площині трьох тематичних полів – "Мистецтво", "Екологія", "Історія".

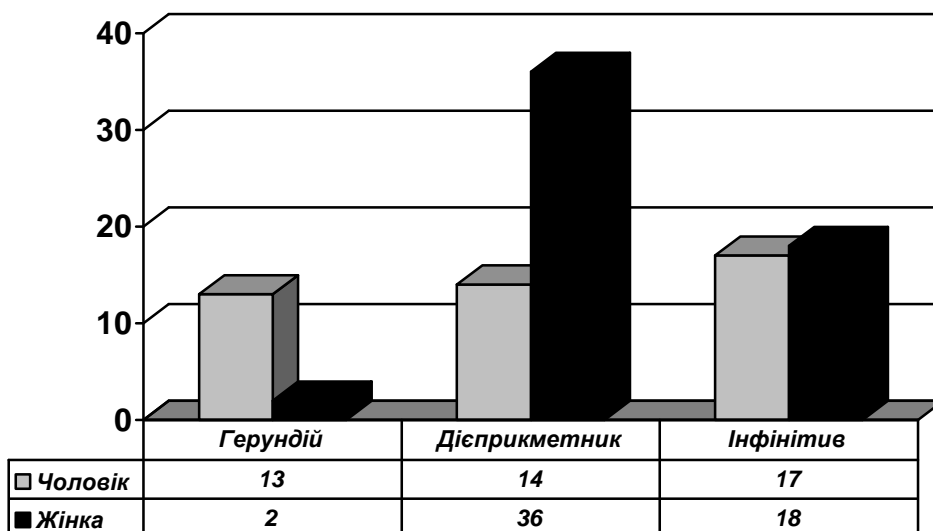

Рис. 2. Нефінітні моделі тематичного поля "Мистецтво" (%).

Як видно з діаграми 2, суттєві розбіжності простежуються у вживанні герундію (в проаналізованих фрагментах лекцій представницею жіночої статі герундій використовується значно рідше, аніж представником чоловічої статі) та дієприкметників I, II (ця модель дієслова є більш уживаною представником чоловічої статі переважно у функції прямого додатка, яка є найбільш типовою для герундія а англійській мові. Наприклад:

France is a country whose composers have long been experts in *creating* refined timbres... [5].

Рідше вживається цим мовцем герундій у якості означення. При цьому структура такого означення характеризується лексичною залежністю герундія, який займає постпозицію по відношенню до головного слова. Наприклад:

So far, I have looked at the properties of musical space within the mind of the composer, and have considered how both the visual and physical capabilities within our imaginations interweave within the inner aural landscape as a necessary part of the process of *forming* a musical structure [5].

Герундій, що позначає процесуальність дії, а відповідно вказує на згорнутість ситуації, роблячи акцент на її розгортанні у часі, є засобом мовної компресії. Така якість герундію й пояснює тяжіння саме мовців-чоловіків до його вживання у своєму мовленні, адже мовна поведінка чоловіків характеризується прагненням до спрощення моделі реалізації думки. До того ж лекційний дискурс вимагає оптимальної компресії інформації, що також пояснює вибір мовцем саме такої актуалізації комунікативного задуму.

Вживання дієприкметників I, II є характерним мовленню жінок (див. діаграму 2). Така тенденція може пояснюватись тим, що мовлення жінки тяжіє до описовості (див. таблиці 1). Це у свою чергу виражається в певному нагромадженні граматичних структур, що розцінюється як декомпресія інформації. Граматично це виражається в ускладненні структури речення атрибутивними конструкціями, які у своєму складі мають моделі дієприкметників I, II. Наприклад:

And many show a strong vein of nostalgia for a 'lost rural past' – no doubt printed to satisfy the tastes of the *crowded* population of the rapidly *expanding*. City of London [5].

Ураховуючи особливість цього тематичного поля слід зауважити, що вживання описових конструкцій є виправданим, адже воно визначається необхідністю вербальної передачі суті тематики, як і потребою у створенні відповідної атмосфери.

Вище розглянуті випадки вживання нефінітних моделей дієслова говорять про відбиття тематики дискурсу, певних параметрів мовленнєвої поведінки осіб жіночої та чоловічої статі і комунікативного задуму на виборі мовних засобів вербалізації думки задля ефективності реалізації мовленнєвої події.

Підсумовуючи результати дослідження, слід зазначити, що представниками чоловічої статі частіше використовуються такі не фінітні моделі дієслова як герундій та інфінітив, здебільшого, як засіб спрощення речення та компресії інформації у мовленнєвому потоці. У мовленні представниць жіночої статі спостерігається тенденція до описовості, а також до варіативності мовних засобів, про що свідчить використання дієприкметників I, II переважно у функції означення. Отже, вживання нефінітних моделей дієслова підпорядковано комунікативному задуму, а відтак обумовлюється гендерними особливостями мовленнєвої поведінки.

Таким чином, результати дослідження специфіки вербалізації лекційного дискурсу на граматичному рівні у площині гендерної дихотомії дають змогу дійти висновку, що гендерний стереотип є вагомим соціо-комунікативним фактором варіювання мовленнєвої поведінки. Ці показники наших спостережень спонукають на подальший пошук гендерних розбіжностей на різних мовних рівнях й слугують певним внеском у розвиток вітчизняної лінгвістичної гендерології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко О. С. І назвав чоловік ім'я своїй жінці: Єва ...: Чоловік : Жінка у дзеркалі мовних культур. – Кіровоград: ТОВ ІМЕКС – ЛТД, 2008. – 160 с.
2. Лівінська Я. П. Гендерні аспекти дослідження англomовного дискурсу // Матеріали VI Міжнародної конференції "Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація". – Харків: Константа, 2007. – 386 с.
3. Сроменко С. В. Гендерне питання в мовному та методичному аспектах // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. – 2008. – № 3. – С. 36-43
4. Электронный журнал "Социологические исследования" [Электронный ресурс]. – Электрон. дан. – [Москва], 1999. – № 9. – Режим доступа: <http://www.ecsocman.edu.ru/socis/msg/244325.html>. – Загл. с экрана. – Яз. рус.
5. Gresham College [Электронный ресурс]: Gresham College Free Public Lectures / Gresham College. – Электрон. дан. – [London], 2008. – Режим доступа: <http://www.gresham.ac.uk>. – Загл. с экрана. – Яз. англ.

Матеріал надійшов до редакції 01.04. 2010 р.

Штакина Л. А., Молибог Е. И. Вербализация лекционного дискурса в гендерном аспекте.

Статья посвящена лексико-грамматическим особенностям вербализации лекционного дискурса в гендерном аспекте. Внимание авторов сосредоточено на нефинитных моделях глагола, их функционально-синтаксической спецификации в зависимости от социальной и жанровой обусловленности. Нефинитные модели глагола рассматриваются как конститuentы функционально-синтаксической парадигмы. Выявляется динамика использования этих единиц как средств детализации объективной действительности в плоскости освещения круга проблем в лекционном дискурсе. Статистические данные анализа отражают вербальный стереотип реализации коммуникативного замысла.

Shtakina L. O., Molibog O. I. Lecture Discourse Verbal Specifics of the Gender Varieties.

The article highlights the verbal context lexico-grammatical characteristics of a lecture discourse . The Non-finite verb models are considered with the focus on their functional syntactic actualization within the framework of the discourse social and genristic characterization. The non-finites are treated as the functional paradigm constituents. As specific means responsible for the outward reality detailed revelation these units expose contextual dynamism of the lecture delivery. The statistic data obtained identify the discourse verbal stereotype.